

КОМУНІКАТИВНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННЮ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Тематика статті пов'язана з розробкою авторської методики навчання англійському мовленню студентів економічних спеціальностей і формування в них відповідних комунікативних навичок.

Ключові слова: англійське мовлення студентів економічних спеціальностей, навички володіння англійським мовленням студентів економічних спеціальностей.

Тематика статті зв'язана з розробкою авторської методики навчання англійської мови студентів економічних спеціальностей і формування у них відповідних комунікативних навичок.

Ключевые слова: английская речь студентов экономических специальностей, навыки владения английской речью студентов экономических специальностей.

The subject of the article is related to the development of the author's methodology of teaching English to students of economic specialties and forming of corresponding communicative skills.

Key words: Business English students' speech, Business English students' communicative skills.

Постановка проблеми. У результаті інтенсивного розвитку економічних і політичних зв'язків України із світовою спільнотою, виникає потреба у фахівцях економічного профілю, які можуть вільно спілкуватися англійською мовою для реалізації поставлених професійних завдань. Тому вивчення англійської мови у немовних ВНЗ України знаходиться у стадії інтенсивного розвитку, що безперечно впливає на зростання попиту на якісні навчальні матеріали та програми. У той же час в Україні не існує єдиної узгодженої типової програми вивчення англійської мови для студентів економічних спеціальностей. Аналіз робочих програм і навчально-методичного забезпечення ще раз підтвердив необхідність ретельного відбору матеріалу для успішного формування навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей із метою здійснення іншомовного спілкування в професійному середовищі та спонукав створити методику їх формування, яка була б основана на сучасних і ефективних методах та формах навчання студентів і забезпечила високий рівень володіння відповідними навичками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Останніми роками дослідженню англійської мови за професійним спрямуванням, у тому числі і розробці новітніх методик і програм для студентів економічних спеціальностей присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних авторів: В. М. Александрова,

Г. І. Бородіної, І. Б. Каменської, С. П. Кожушко, З. М. Корневої, М. М. Метьюлкіної, О. Б. Тарнопольського, N. Brieger, J. Comfort, A. Dudley-Evans, M. Ellis, C. Johnson та ін. Проведений аналіз показав недостатню представленість дидактичного матеріалу, націленого на формування та розвиток навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей, які необхідні для здійснення ефективної комунікації в професійному середовищі.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є:

1. Проаналізувати сучасний стан програм навчання англійській мові за професійним спрямуванням у вітчизняних немовних ВНЗ.

2. Розглянути основні аспекти навчання англійському мовленню студентів економічних спеціальностей за комунікативною методикою, яка представлена в авторському спецкурсі «Business Skills».

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із питань дослідження є аналіз потреб ринку праці, а саме який мовний та мовленнєвий матеріал необхідний фахівцю з економіки у міжнародному професійному середовищі. Існує також необхідність систематизувати та диференціювати спільний і відмінний мовний та мовленнєвий арсенал для представників економічних спеціальностей залежно від їх професійної спеціалізації.

Водночас в Україні не існує єдиної узгодженої типової програми вивчення англійської мови для студентів економічних спеціальностей, але було

проведено допроектне дослідження щодо навчання англійської мови спеціального вжитку, в якому проаналізовано професійні потреби студентів, робочі програми, методи та засоби навчання.

Більшість немовних ВНЗ України розробляють робочі програми, спираючись на досвід вітчизняних і закордонних досліджень з методики викладання іноземних мов спеціального вжитку, а також відповідні методичні розробки. Викладання англійської мови спеціального вжитку в Україні базується на підручниках [1; 3; 4].

У деяких робочих програмах узагалі не згадуються навчальні матеріали, надаючи викладачам автономію та свободу вибору [1, с. 24]. Інші містять довгі переліки книжок, які рекомендовано для викладання та навчання англійської мови загального та професійного вжитку: *Market Leader*, *First Insights into Business*, *New Insights into Business* (Longman), *Effective Presentations/Negotiations/Telephoning/ Socialising/ Meeting*, *Commercial Correspondence*, *Business Vocabulary in Use*, *Head for Business*, *BEC Vantage* (Oxford University Press) і т. д. Такі підручники мають ряд переваг, перш за все, вони можуть бути використані для підготовки студентів економічних спеціальностей до іспитів з англійської мови для професійних цілей (н., *Business English Certificate*), адже вони створені з урахуванням екзаменаційних вимог і критеріїв оцінювання. Матеріали для читання, аудіювання автентичні й є джерелом цінної і сучасної професійної та міжкультурної інформації. Майже всі зі згаданих вище підручників містять проблемні ситуації, які спрямовані на формування професійних умінь та навичок і в такому випадку англійська мова виступає засобом, а не ціллю навчання. Деякі підручники також містять відеоматеріали, цікаві відомості про видатних економістів, успішні компанії, що позитивно відзначається на мотивації студентів до навчання та спілкування англійською мовою. Такі підручники базуються на модульному принципі, що відповідає стандартам української та європейської вищої освіти загалом. Можна також відзначити їх комплексність, системність і поділ на серії залежно від рівнів володіння англійською мовою. Наприклад, підручник *Market Leader* розроблений для рівнів *Elementary*, *Pre-intermediate*, *Intermediate*, *Upper Intermediate* та *Advanced* [7]. Кожен комплекс складається не лише з підручника для студента (*Course Book*) аудіо- та відеоматеріалів, але також містить робочий зошит (*Practice File*), книгу для викладача (*Teacher's Resource Book*) з планами занять, методичними рекомендаціями та додатковими навчальними матеріалами, які орієнтовані на різні рівні складності. Окрім того, до комплексу входить тестовий посібник (*Test File*), який дозволяє зробити діагностичний, поточний і підсумковий контроль усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності. Якщо у студентів є специфічні потреби, то цей підручник може бути доповнений додатковими матеріалами (наприклад, граматичними вправами з серії *Market Leader. Business Grammar and Usage*) [8].

Безперечним проривом у навчанні іноземних мов стало використання інтернет-сайтів, на яких як викладачі, так і студенти можуть знайти додаткові корисні матеріали для навчання. Але існує ряд недоліків, одним з яких є відсутність опори на рідну мову. Тому, якщо викладачі працюють за цією системою, їм необхідно розробляти словники-мінімуми, завдання для перевірки з використанням перекладних методів, та знімати труднощі, які можуть виникнути у процесі опрацювання нового матеріалу. Наступним недоліком є недостатня увага до вивчення граматики, яка особливо важлива на початкових етапах для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну. Часто це призводить до загального зниження рівня продуктивності студентів, через те, що нерозуміння форми та структури призводить до нерозуміння змісту. Деякі видання розробляють окремі підручники з граматики, які легко впроваджуються в модульний курс.

Користуються популярністю також підручники для навчання англійської мови тих студентів, які вивчають міжнародну бухгалтерію та економіку: *English for Accounting* (Oxford University Press), *Essential Economics*, *Business Law* (Longman), *Test Your Professional English: Accounting* (*Test Your English Series*).

Розробляються українські підручники цього ж типу, які базуються на понятійно-функціональному тематичному підході й беруть до уваги місцеві українські чинники та потреби. Першим підручником такого типу, який високо оцінюється українськими викладачами англійської мови, є «*Business Project*» О. Б. Тарнапольського. Він поєднує в собі переваги підручників з англійської мови спеціального вжитку провідних закордонних видавництв з орієнтацією на потреби українських студентів [1, с. 25]. Але він не має на меті формування навичок професійного володіння англійським мовленням студентів економічних спеціальностей.

Не всі вітчизняні підручники базуються на аналізі потреб студентів; сумісні з робочими програмами та ґрунтуються на структурно-граматичному підході; не містять відповідні матеріали для наочності: таблиці, діаграми, малюнки та алгоритми роботи з ними; невелика кількість прав із використанням творчих завдань, а також відсутність чітких інструкцій щодо їх підготовки.

Загалом при відборі підручників викладачі керуються багатьма чинниками: не тільки якістю підручника, але і його наявністю та ціною, технічним забезпеченням університету. Більшість робочих програм містять рекомендації щодо використання підручників, але певні програми залишають вибір за викладачами, додаючи список рекомендованих джерел.

Існує необхідність у розробці Національної типової програми з англійської мови спеціального вжитку, яка б спрямувала розробку матеріалів з англійської мови для студентів економічних спеціальностей за професійним спрямуванням і встановила б вимоги до них відповідно до академічних і цільових потреб студентів [1, с. 29].

Необхідно, щоб підручники створювались на основі аналізу потреб і відбору навчального матеріалу. Потребує подальшого дослідження питання інтеграції мовного матеріалу та мовленнєвих стратегій під час навчання студентів економічних спеціальностей англійському мовленню у ситуаціях професійного спілкування.

Навчання англійського мовлення професійного спрямування за комунікативною методикою покладено в основу розробленого спецкурсу «Business Skills», який спрямований на формування навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей необхідні для здійснення ефективної комунікації з професійних питань:

- навички володіння англійською економічною термінологією та її правильне вживання в ситуаціях професійного спілкування;
- навички складання і користування стандартизованою діловою документацією на англійській мові;
- навички застосування інноваційних інформаційних технологій в професійних цілях, які передбачають використання ділової англійської мови;
- навички проведення ділових переговорів і презентацій на англійській мові;
- навички неформального спілкування з іноземними діловими партнерами [6, с. 87].

Курс є системою, яка складається з навчального блоку з ділової іншомовної комунікації (Business English Communication) та з англійської мови професійного спілкування (English for Specific Purposes).

Система вправ націлена на розвиток таких якісних показників комунікації, як: правильність, швидкість, ефективність. Система вправ, представлена в спецкурсі, передбачає:

- розвиток таких характерних якісних показників комунікації, як правильність, швидкість, ефективність;
- розширення знань з ділової англійської мови та мови професійного вжитку;
- формування професійних комунікативних навичок і вмінь;
- комунікативну спрямованість навчання;
- застосування методик експерієнційно-інтерактивного навчання, основні положення якого обґрунтовано професором О. Б. Тарнопольським.
- відпрацювання та тренування комунікативних навичок за моделлю (презентація матеріалу – тренування – дискусія, обговорення – тренінг – корекція – практика – систематизація, узагальнення – практика – перенесення на власний досвід – контроль).

Складава професійного змісту (professional content) розглядається в межах дискурсу ділової англійської мови (Business English Discourse), до якого входять такі сфери і функції мовлення, які відповідають типовим комунікативним намірам спеціалістів з економіки: презентації (н., опис компанії, продукції, проекту), телефонні переговори (оформлення замовлення, організація зустрічі, запит інформації, скарга), наради (запуск нової лінійки продукції, визначення маркетингової стратегії, партнера-страхувальника), переговори (обговорення та підписання контракту, узгодження умов співпраці,

оплати пакету послуг, зарплати, визначення типу відправки та страхування товарів, розподіл відповідальності сторін і т.д.) [5, 6].

Вправи побудовані на принципах:

- особистісно-орієнтованого спілкування;
- ролівої організації;
- поетапно-концентричного принципу;
- колективної взаємодії;
- поліфункціональності вправ [2, с. 34].

У контексті ділового мовлення розглянуто такі сфери спілкування, як: телефонні переговори, презентації, наради та переговори, які є як метою, так і засобом навчання одночасно.

Формування відповідних навичок і вмінь ділового англійського мовлення пропонується організувати в такий спосіб. Навички та вміння монологічного мовлення найкраще розвивати за допомогою таких форм мовленнєвої діяльності, як презентація та частково в нарадах та переговорах. Отже, завдяки підготовці презентацій, повідомлень, виступів на нарадах, пропонується розвивати перелічені вище навички. Навички діалогічного мовлення розвиваються під час опрацювання модулів нарад і переговорів під час участі в ролевих іграх та тренінгах. Крім того, у студентів формуються загальні навички навчання – використання Інтернету для пошуку, збору та аналізу інформації, навички роботи з комп'ютерним забезпеченням, наприклад, програмою PowerPoint для створення візуального образу презентацій та їх технічного супроводу.

Кожен урок (Unit) складається з двох секцій: Business Basics та Business Communication.

Business Basics (BB) є серією вправ, націлена на розвиток мови та мовлення для професійного спілкування (ESP), яка систематизує та узагальнює знання студентів із економічних дисциплін англійською мовою. Предмет вивчення – професійний зміст, а англійська мова носить допо-міжний характер. Комплекс (BB) є змістом і подальною базою для відпрацювання навичок у ситуаціях професійного спілкування в секції Business Communication (BC).

У секції Business Communication детально розглядаються такі сфери ділового спілкування, як телефонне спілкування, презентації, наради, переговори. Метою секції є формування та розвиток навичок англійського мовлення в контексті ділового спілкування, а також опрацювання та засвоєння відповідних мовленнєвих кліше й структур, розвиток навичок використання засобів ефективної іншомовної комунікації, формування навичок створення презентацій, участі в нарадах і переговорах, ведення телефонних переговорів англійською мовою.

Перевагами розроблених навчальних матеріалів є:

- автентичність;
- використання опор (комунікативних, схематичних та ін.) під час роботи над розвитком іншомовних мовленнєвих навичок;
- комунікативна спрямованість навчального процесу націлена не на власне мовлення, а на зміст професійного спілкування, що знімає напруження та створює природні умови для формування мовленнєвих навичок;

- значна кількість вправ із творчим елементом (рольові ігри, симуляції, проблемні завдання, проектна робота), які максимально наближені до умов реального професійного середовища, чим значно підвищують мотивацію студентів;

- застосування вправ для самоконтролю та самоперевірки (feedback), що робить процес навчання особистісно-орієнтованим;

- сучасні аудіо- та відеоматеріали з мережі Інтернет дають змогу зробити процес навчання індивідуалізованим та цікавим для студента;

- модульна структура курсу дозволяє легко конструювати процес навчання залежно від потреб студентів та особливостей навчальної програми з іноземної мови конкретного ВНЗ;

- інтеграція та комунікативна направленість усіх видів мовленнєвої діяльності в навчальному процесі;

- матеріал подається системно: порядок виконання вправ визначається збільшенням мовних та операційних труднощів з урахуванням послідовності формування іншомовних мовленнєвих навичок (з початку формуються навички спілкування по телефону, потім проведення презентацій, участі в нарадах і переговорах).

Тепер розглянемо Business Basics більш детально. Усі секції Business Basics схожі за структурою, що полегшує роботу студента і узгоджує навчальний матеріал. Дванадцять текстів посібника подані в логічній послідовності відповідно до функції комунікації, які розглядаються в розділі Business Communication кожного уроку та є базою для створення ситуацій і контексту спілкування.

Робота над Business Basics відбувається на основі дотекстових, текстових і післятекстових вправ. Метою дотекстових вправ є активізація студентів, пробудження інтересу до теми, що вивчається, налаштування їх на роботу за певним матеріалом. Власне текстові вправи передбачають опрацювання нового матеріалу: вивчаюче читання, яке відводиться на домашнє завдання, разом із уточненням транскрипції невідомих слів та перекладом тексту. У текстах нові лексичні одиниці виділені жирним шрифтом для полегшення зорового сприйняття та роботи над ним. Метою після текстових вправ є формування та закріплення інтегрованих іншомовних мовленнєвих навичок та закріплення лексики у професійному контексті.

Якщо ми розглянемо зміст як професійну складову необхідну економістам, то можемо відзначити, що аутентичні тексти економічного профілю націлено на формування базових понять професійної сфери, поглиблення та систематизацію знань студентів зі спеціальних дисциплін, які викладалися рідною мовою. За допомогою розробленої системи вправ розвиваються іншомовні мовленнєві навички, загальні навички навчання та навички роботи з фаховою іноземною літературою.

Business Communication націлена на інтегроване формування всіх видів іншомовної мовленнєвої

діяльності. Але, в першу чергу, – формування навичок говоріння, які необхідні економістам для успішного спілкування з іноземними партнерами.

Метою секції Business Communication є формування навичок англійського мовлення в таких сферах професійної комунікації, як ділова комунікація по телефону, презентації, наради та переговори.

Business Communication побудована за функціональним підходом, тобто під час опрацювання кожного заняття розглядаються певні мовленнєві функції та навички їх використання, структури мовленнєвих висловлювань, мовленнєві наміри в конкретних ситуаціях ділового спілкування [6, с. 189].

Весь комплекс вправ подано системно і узгоджено між цілями та завданнями курсу, що створює ефективні умови для поступового формування навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей.

Експериментальну методику впроваджено в навчальний процес Херсонського національного технічного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Мукачівського державного університету, Харківської національної академії міського господарства та Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Висновки. Аналіз навчальних програм і навчальних матеріалів із практичного курсу англійської мови для студентів економічних спеціальностей показав недостатню представленість дидактичного матеріалу, націленого на розвиток навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей. Існує необхідність у розробці Національної типової програми з англійської мови спеціального звитку, яка б спрямувала розробку матеріалів з англійської мови для студентів економічних спеціальностей за професійним спрямуванням і встановила б вимоги до них відповідно до академічних і цільових потреб студентів.

Основними перевагами розробленої експериментальної методики з формування навичок англійського мовлення є: автентичність матеріалів; використання комунікативних опор під час процесу відпрацювання навичок; велика кількість вправ із творчим елементом (рольові ігри, моделювання ситуацій професійного спілкування, проблемні завдання, проектна робота), які максимально наближені до умов реального професійного середовища; підвищення мотивації за рахунок залучення студентів до пошуку інформації в мережі Інтернет для створення власних продуктів мовленнєвої діяльності; інтеграція та комунікативна направленість усіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності у навчальному процесі. Комплекс вправ подано системно і узгоджено з цілями та завданнями курсу, що створює ефективні умови для поступового формування навичок англійського мовлення студентів економічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англійська мова спеціального вжитку в Україні (ESP). Допроєктне дослідження. – К. : Ленвіт, 2004. – 124 с.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: пособ. для учителей иностранного языка / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 199с.
4. Робоча навчальна програма з навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спілкування (англійська). – Кафедра іноземних мов. Миколаївський державний аграрний університет, 2011.
5. Тарнопольський О. Б. Експериментально-інтерактивне навчання іноземної мови для спеціальних цілей у немовному ВНЗ: сутність підходу / О. Б. Тарнопольський // ХНУ – Вип. 17. – Серія: Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. – Харків, 2010. – С. 125-132.
6. Brieger N. The York Associates Teaching Business English Handbook, York Associates Publications, York, England, 1997. – 237 p.
7. Cotton D., Falvey D., Kent S. Market Leader. Pre-intermediate Business English. Course Book. Longman, 2002. – 160 p.
8. Strutt Peter. Market Leader. Business English Grammar and Usage. Pearson Education Ltd., 2000. – 221 p.

Рецензенти: **Заскалета С. Г.** – к.пед.н., зав. кафедри іноземних мов, доц. МДАУ;
Добровольська Л. С. – к.пед.н., доц. кафедри англійської мови
Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

© Матвєєва К. С., 2012

Дата надходження статті до редколегії 15.07.2012 р.

МАТВЄЄВА Катерина Сергіївна – викладач кафедри іноземних мов МДАУ.

Коло наукових інтересів: методика викладання іноземних мов для студентів економічних спеціальностей, англійська мова та мовлення за професійним спрямуванням, ділова англійська мова.